

POSVETI IN ZBOROVANJA

O KRAJEVNIH ZBORNİKIH*

FRANCE BENEDIK

Problem krajevnega zgodovinopisja in problem ti. domoznanstvenega prikazovanja širših ali ožjih geografskih predelov je bil najprej prisoten v okviru cerkvenih kronik, ki so na poljuden, povsem nekritičen način opisovale vse dogodke in zanimivosti posameznih župnij. Danes jih pogosto uporabljamo kot vir za raziskovanje krajevnega zgodovine, etnologije in tudi arheologije. Poleg župnijskih kronik — ki jih ne bi vzporejal — je raziskave in vedenje o krajevni zgodovini, krajevnih običajih in navadah, skratka o domoznanstveni tematiki objavljalo tudi tedanje strokovno zgodovinsko časopisje, oziroma revije (Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, Carniola, Časopis za zgodovino in narodopisje, v obdobju med obema vojnama pa še Kronika slovenskih mest).

Velika cezura, ki jo predstavlja druga svetovna vojna z nemško in italijansko okupacijo ter vzpostavitev nove ljudske oblasti, je vse te strokovne revije izbrisala iz življenja, tako da je ostalo krajevno zgodovinopisje in tudi druge vede, ki so se navezovale na prej omenjena glasila brez možnosti za objave posameznih raziskav v strokovnih glasilih. Pretežna večina raziskav je bila za objave vezana na osrednje dnevno časopisje, poljudne revije in na hitro nastajajoče krajevno ter tovarniško časopisje (Ljudska pravica, Slovenski poročevalec, Tovariš, Obzornik, Naša žena, Hmeljar, Zadrugar, Jeseniški kovinar), ki je objavljalo razne krajevne zanimivosti, od ljudskih običajev, arheoloških izkopavanj do pregledov zgodovinskih dogajanj, ki so vezani na posamezne odlomke iz zgodovine Slovencev, posebno še na tiste s predznakom »revolucionarno«. Te objave so bile zelo splošne, brez navajanja dokumentacije, predvsem glede dokumentacije virov, oseb, časa in kraja dogodkov, vendar se je skozi ta način objavljanja kazalo hotenje, da se krajevni zgodovinopisju, oziroma vsej problematiki, ki je vezana na to ti. domoznanstvo, zagotovi in omogoči objavljanje vseh teh raziskav v strokovnih glasilih z znanstvenim aparatom.

Glede na to, da si je Zgodovinski časopis ob pričetku izhajanja leta 1947 zastavil širšo vsebino in cilje, kot je krajevno zgodovinopisje, je bilo potrebno čakati še nekaj let, da so se ambicije raziskovalcev krajevnega zgodovine in drugih sorodnih ved uresničile. Leta 1953 je pričela izhajati Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, vendar je že dve leti pred tem izšla prva številka Celjskega zbornika, za katere-

ga je uredništvo ob desetletnici zapisalo: »*Celjski zbornik je hotel z vsako publikacijo koristiti pokrajini med Savinjskimi alpami in Sotlo ter ljudem, ki na njej žive.*«

Težko je reči, da je IX. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Kopru in Piranu leta 1955 z referatom dr. Pavleta Blaznika O poteh in vidikih slovenske krajevnega zgodovine bistveno vplivalo na pričetek izhajanja številnih krajevnih zbornikov. Tako se soočamo z dejstvom, da je večina današnjih zbornikov pričela izhajati v sredini 50. let. Ob tem ne moremo zapostaviti še drugega dejstva, da so bile v tistem času pri organizacijah ZZB NOV ustanovljene zgodovinske komisije, ki so imele nalogo, da zbirajo gradivo za zgodovino NOV v svojem okolišu. Zaradi popolnega diletantizma so naredili včasih tudi nekaj škode, a kljub temu so veliko prispevali pri zbiranju gradiva in izhajanju nekaterih krajevnih zbornikov.

V tem več kot tridesetletnem obdobju so izšli številni krajevni zborniki, ki teritorialno pokrivajo celotno Slovenijo. Olga Janša-Zorn jih je v Kroniki 1977/25 št. 2 razdelila v tri kategorije. V prvi so zborniki, ki so dobili značaj periodičnih publikacij, v drugi so zborniki, ki izhajajo z daljšim presledkom, in v tretji so zborniki, ki so izšli kot enkratne publikacije. Ob tem ne bi našteval posameznih zbornikov, ki so razen Notranjskih listov (prva številka je izšla 1977) že naštetih v omenjeni številki Kronike.

Kakšna je vsebina krajevnih zbornikov ne glede na zgoraj omenjeno kategorizacijo? Vsebina krajevnih zbornikov je v pretežni meri odvisna od sestave, sposobnosti in iniciativnosti uredniškega odbora, ki mora pri izbiri tem in avtorjev oblikovati njegovo vsebino in tudi usmeritev. Močan vpliv na vsebino in usmeritev posameznega zbornika pa ima tudi izdajatelj, pri čemer so krajevni zborniki, ki izhajajo za posamezne družbenopolitične skupnosti ali regije v okviru strokovnih institucij (npr. Goriški letnik, ki ga izdaja Muzej v Novi Gorici) veliko bolj vezani po vsebini na krajevno zgodovinopisje in druge humanistične znanosti, kot zborniki, ki jih izdajajo posamezne družbenopolitične skupnosti (občine, primer Kranjski zbornik), v katerem je običajno le pol prispevkov s področja krajevnega zgodovine oz. domoznanstva, ostalo pa je prikaz aktualnega družbenopolitičnega in družbenoekonomskega dogajanja. Mogoče je ekstremen primer Kamniški zbornik, ki ni imel leta 1958 nobenega članka o zgodovini NOB. Posledica takšne odločitve uredniškega odbora se kaže v dejstvu, da je bil celotni Kamniški zbornik leta 1961 namenjen le NOB. Pretežna večina krajevnih zbornikov obravnava problematiko širšega ali ožjega geografskega območja in

* Prispevek s posveta o zgodovini domžalske občine in perečih problemih krajevnega zgodovinopisja, Domžale, 10. junija 1987.

obsegajo historične, geografske ali pa politične enote skozi čas od antike do sodobnega dogajanja.

Arheologijo obravnavajo razen redkih izjem vsi zborniki. Ti prispevki so v zbornikih tudi na visokem strokovnem nivoju, saj so avtorji v pretežni meri arheologi iz okolja, ki ga zbornik pokriva. *Kolonizacijo* in poselitev obravnavajo Loški razgledi, Kranjski zbornik, Prleški zbornik (Ormož skozi stoletja), Goriški letnik. *Starejšo zgodovino* obravnavajo predvsem zborniki, ki so izšli kot enkratne publikacije predvsem povezane z vidnimi osebami posameznih krajev pa tudi drugimi, vendar tudi ti zborniki vsebujejo ob objavi zgodovinskih raziskav tudi trenutno aktualno družbenopolitično problematiko. Zborniki, ki izhajajo z daljšimi presledki in tisti, ki so prerasli v periodične publikacije, objavljajo raziskave starejše zgodovine in tudi posamezne ozke krajevne raziskave. *Turške vpade* obravnavajo Notranjski listi, 17. in 18. stol. obravnavajo Loški razgledi, Krško skozi čas, Kranjski zbornik, Idrijski razgledi; *položaj kmeta in kmečke upore* Tolminski zbornik, Jadranski koledar, Krško skozi čas, Ptujski zbornik. *Promet, trgovino in pošto* obravnavajo Zbornik občine Grosuplje, Ptujski zbornik, Kranjski zbornik, Loški razgledi, Idrijski razgledi. *Mline in mlinarstvo* obravnavata npr. Zbornik občine Grosuplje in Notranjski listi. *Pravno zgodovino* obravnavajo loški razgledi in Kranjski zbornik. *Cerkveno zgodovino* obravnava Goriški letnik. *Šolstvo* obravnavajo Loški razgledi, Krško skozi čas, Celjski zbornik, Kranjski zbornik, Idrijski razgledi. *Zdravstvo* obravnavajo Loški razgledi, Goriški letnik, Kranjski zbornik, Celjski zbornik itd. *Pomorstvo in ribištvo* Tolminski zbornik, Goriški letnik, Jadranski zbornik, Celjski zbornik, Savinjski zbornik. *Mere in uteži* Jadranski zbornik, Celjski zbornik, *grbe* obravnavajo Loški razgledi, *zgodovino obrti in industrije* praktično obravnavajo vsi zborniki prav tako kot tudi biografije in življenjepise. *Združništvo* obravnava Jadranski koledar, *problematiko krajevnih in osebnih imen* Tolminski zbornik, Notranjski listi, Zbornik občine Grosuplje. Glasbo, oziroma glasbeno zgodovino obravnava Zbornik občine Grosuplje. Splošen kulturni in politični razvoj v 19. in v začetku 20. stol. obravnavajo domala vsi zborniki. Obdobje Stare Jugoslavije posebej obravnavajo Kranjski

ki zbornik, Loški razgledi, Notranjski listi, Jeklo in ljudje (Jeseniški zbornik). Prav vsi zborniki objavljajo prispevke o delavskem gibanju in NOB. Prav pri teh prispevkih bi morali opozoriti, da so številne objave v zbornikih zelo problematične, saj so uredniški odbori k sodelovanju povabili avtorje, ki se dotlej nikdar niso ukvarjali s pisanjem. Bili so pač soustvarjalci, oziroma akterji zgodovinskega dogajanja in so na podlagi spominov ter nekaterih objektivnih virov opisovali posamezne dogodke, za katere pa žal ni na razpolago zanesljivih virov. Po nekaj začetnih napakah so uredniški odbori odpravili takšne pomanjkljivosti, in tudi to področje dvignili na raven ostalih. Pri tem so jim bili v veliko pomoč mladi, šolani zgodovinarji, ki so pričeli raziskovati to tematiko.

Sredi 70. let prično zborniki objavljati tudi rezultate raziskav, to je povojne dobe. Čeprav se v številnih zbornikih v uvodnih ali spremnih besedah tekoče pojavlja aktualna družbenopolitična problematika, pa so ti prvi pregledi povojne krajevne zgodovine še eden od pomembnih korakov pri razvoju kvalitete posameznih krajevnih zbornikov.

Poleg že naštetih prispevkov s področja krajevne zgodovine vsi zborniki objavljajo tudi prispevke s področja etnologije, umetnostne in kulturne zgodovine. V številnih zbornikih se pojavljajo tudi prispevki s področja geografije, geologije in drugih prirodoslovnih znanosti. Pri zbornikih, ki izhajajo občasno pa tudi pri periodičnih, se je uveljavila kot stalna rubrika kronologija dogodkov v času od izida enega do izida drugega zbornika. Loški razgledi in Celjski zbornik pa imata objavljeno tudi svojo bibliografijo.

Ob tem pregledu krajevnih zbornikov lahko ugotovimo, da so odigrali pomembno vlogo in so še vedno aktualni pri raziskavah krajevne zgodovine. So tudi koristen pripomoček učiteljem in profesorjem na šolah, saj njihova vsebina v veliki meri zapolnjuje marsikatero praznino, ki je v splošnih učbenikih. Od konceptualnih zasnov zbornikov se prvotne ves čas najbolj držijo Loški razgledi, kjer je tematika dosledno razdeljena na prikaz NOB, domoznansko-historični del, leposlovje in poročila. V veliki meri bi bila takšna razdelitev lahko vzor tudi drugim zbornikom. Loški razgledi so lahko še poseben zgled zaradi rednega letnega izdajanja vse od leta 1953 do danes.